

**Dienst bij het afscheid van
Annelize Hoff-Visscher
1929- 2020**

Voorgangers: dr. Tjaard Barnard en ds. Joep de Valk

Organist: Peter Staats

Met medewerking van een strijkkwartet van het Utrechtsch Studenten Concert, Renske Hoff (fluit) en Floris van Alebeek (klarinet)

Muziek door het strijkkwartet

Stilte en klokgelui

Welkom

Graag heet ik u allen hartelijk welkom in deze kerk, Vrijburg, thuis van Remonstranten en Vrijzinnige Protestanten in Amsterdam. Welkom in het bijzonder aan alle familie, vrienden, collega's en geloofsgenoten van Annelize.

Een lang en gezegend leven is vorige week tot een einde gekomen. Annelize overleed op 90 jarige leeftijd te midden van haar kinderen, Ariën, Reinier, Christiaan en Cathrien, en haar jongere zus Marycke.

Vanmiddag komen wij samen voor een laatste afscheid. We willen nog eenmaal, rond haar lichaam, bij elkaar zijn en delen wie zij voor ons was. We staan stil bij wat zij voor ons betekende.

We doen dat in een klassieke kerkdienst. Meer dan zestig jaar was zij predikante binnen de Remonstrantse Broederschap. Zij voelde zich thuis in een geloofsgemeenschap waarin ieder de vrijheid had en heeft om op zijn eigen manier naar inspiratie te zoeken.

Naar de wens van Annelize beleven wij vanmiddag een klassieke godsdienstoefening waarin niet zij centraal moest staan, maar waarin de boodschap van het Evangelie zou moeten klinken.

Mag ik u vragen om op te staan en het openingslied te zingen. Onze organist zal het een keer voorspelen. Na het votum en de groet, waarin wij ons samenzijn wijden aan God, zingen wij zonder verdere aankondiging het antwoordlied.

Lied 23a: 1 en 2

D' Almachtige is mijn herder en geleide
wat is er dat me schort?
Hij weidt mij als zijn schaap, in vette weide
waar gras noch groen verdort.
Hij drenkt mijn ziel in koele bronne en beke.
Indien mijn geest verstrooi'
en afdwaal' van de kudde en rechte streken,
Hij brengt ze weer te kooi.

Hij brengt mij op de heerbaan van zijn wetten
en 't goddelijke recht,
om zijnen naam en eer in top te zetten
door 't lof van zijnen knecht.
Al zworf ik om in nare en donk're dalen,
beschaduwd van de dood,
nog vreest mijn hart geen ongeluk, noch kwalen:
Hij staat me bij in de nood!

Votum en groet

Onze hulp is in de naam van de Heer,
die hemel en aarde gemaakt heeft,
die trouw houdt tot in eeuwigheid
en die niet laat varen het werk van zijn handen.

Genade zij u en vrede
van God onze Vader en van
Jezus Christus, de Heer.
Amen.

Antwoordlied (op de melodie van Psalm 134)

Tot u, Heer, is ons hart gericht.
Hier zijn wij, open voor uw licht.
Gij geeft ons kracht tot stilt'en strijd.
Kom tot ons, Eeuwige, in de tijd.
Amen.

Cathrien Hoff spreekt

Bijbellezing Psalm 115

1Niet ons, HEER, niet ons,
geef uw naam alle eer,
om uw liefde, uw trouw.
2Waarom zeggen de volken:
'Waar is die God van hen?'
3Onze God is in de hemel,
hij doet wat hem behaagt.
4Hun goden zijn van zilver en goud,
gemaakt door mensenhanden.
5Ze hebben een mond, maar kunnen niet spreken,
ze hebben ogen, maar kunnen niet zien,
6ze hebben oren, maar kunnen niet horen,
ze hebben een neus, maar kunnen niet ruiken.
7Hun handen kunnen niet tasten,
hun voeten kunnen niet lopen,
geen geluid komt uit hun keel.
8Zoals zij, zo worden ook hun makers,
en ieder die op hen vertrouwt.
9Israël, vertrouw op de HEER
– hun hulp is hij, hun schild –
10huis van Aäron, vertrouw op de HEER
– hun hulp is hij, hun schild –
11wie de HEER vrezen, vertrouw op de HEER
– hun hulp is hij, hun schild.
12De HEER gedenkt en zegent ons,
zegenen zal hij het volk van Israël,

zegenen het huis van Aäron,
13 zegenen wie de HEER vrezten,
van klein tot groot.
14 Moge de HEER u talrijk maken,
u en uw kinderen.
15 Moge de HEER u zegenen,
hij die hemel en aarde gemaakt heeft.
16 De hemel is de hemel van de HEER,
de aarde heeft hij aan de mensen gegeven.
17 Niet de doden loven de HEER,
niet wie zijn afgedaald in de stilte,
18 wij zijn het, wij zegenen de HEER,
van nu tot in eeuwigheid.
Halleluja!

Lied 247: 2, 3 en 4

Wees bij mij nu de dag ten einde spoedt.
Alles verdoft wat glans bezat en gloed.
Alles vervalt in 't wisselend getij,
maar Gij die eeuwig zijt, blijf mij nabij.

U heb ik nodig, uw genade is
mijn enig licht in nacht en duisternis.
Wie anders zal mijn leidsman zijn dan Gij?
In nacht en ontij, Heer, blijf mij nabij.

Ik vrees geen kwaad, want bij mij is de Heer.
Tranen en leed zijn nu niet bitter meer.
Waar is uw prikkel, dood, wat dreigt ge mij?
Ik triomfeer, mij is de Heer nabij.

Preek

Annelize Visscher werd op 21 mei 1929 hier in Amsterdam geboren. Zij was de jongste van een een-eiige tweeling. Haar ouders, Ariën en Liesbeth, waren twee idealistische mensen. Zij hadden elkaar ontmoet in de religieus-socialistische beweging rond Kees Boeke. Dat betekende: antimilitarisme, dienst weigeren, socialisme, vegetarisme en blauwe knoop. De grootouders vonden het niets, maar het tweetal koos voor elkaar en zou drie kinderen krijgen.

Vlak voor de oorlog verhuisden zij naar Bussum. Liesbeth zou uit eenzelfde idealisme een kindertehuis starten. De drie kinderen maakten daar de oorlog mee. De oorlog zou Annelize gedurende haar hele leven blijven bezighouden. Zolang zij nog lezen kon, las ze alles wat over die tijd verscheen. Het was een angstige tijd, zeker toen er joodse kinderen kwamen onderduiken. Iets van die angst kwam later nog terug. Liesbeth en Ariën kregen postuum de YadvaShem onderscheiding en dat deed Annelize heel wat. Voor haar was Robbie, een van de joodse onderduikers, een jonger broertje. En zo zouden ze hun hele leven naar elkaar blijven kijken.

Na haar jeugd in Bussum ging Annelize theologie studeren in Leiden. Het was de tijd waarin dat als meisje niet vanzelfsprekend was, waar je je best moest doen om een plek aan de predikantenopleiding te krijgen. Maar ze deed het en de basis werd gelegd voor haar predikantschap dat ze een leven lang zou uitoefenen. Ze raakte geïnspireerd door de bijbelse theologie van haar hoogleraar Sirks en zou een leven lang geboeid zijn door de Schriften. Vanaf de zeventiger jaren kwam daar een joodse uitleg van de Schriften bij die haar enorm boeide.

In Leiden ontmoette ze Bert Hoff met wie ze meer dan 50 jaar getrouwd zou zijn en met wie ze vier kinderen kreeg. In 1958 begon ze als predikant. Ze zou de remonstrantse gemeenten in Boskoop, Waddinxveen, Alphen en later de werkgroep in Den Bosch dienen. Op enig moment bleek het docentschap aan een gymnasium makkelijker te combineren met het moederschap dan een uitgebreid predikantschap. Maar opvallend voor die tijd: ook met alle kinderen heeft ze altijd gewerkt. Toch bleef ze altijd voor een kleine gedeelte van de tijd predikant.

Na hun pensionering gingen Bert en Annelize samen de Academie voor Schone Kunsten in Arendonk volgen. Haar examen legde zij cum laude af. Totdat Bert ziek werd en overleed besteedden zij ieder voor zich veel tijd aan hun schilderwerk. Het was een klap dat Bert ziek werd en overleed.

Toch heeft ze, met hulp van kinderen en schoonkinderen die tijd goed opgepakt. Hoe ongezellig het ook alleen was, ze pakte haar leven knap weer op.

Toen in 2013 haar tweelingzus Elsbeth – voor wie het nog niet weet, mijn moeder – overleed, was het of de helft van haar was weggevallen. Dat was een moeilijke tijd.

Kort daarop verhuisde ze naar Amsterdam en kwam dichtbij Cathrien wonen. Wat zij met elkaar meemaakten en hoe Cathrien uiteindelijk Annelize geweldig verzorgde, hebben we gehoord en zullen de meesten van ons ook hebben meegemaakt. De afgelopen jaren ging het kaarsje steeds vlakker branden. Vorige week overleed ze in alle rust. Haar laatste woorden waren woorden van dankbaarheid voor alle zorgen van Cathrien...

Eigenlijk heb ik nu al teveel verteld over Annelize, want ik vertelde u al, dat niet zij, maar het grote Verhaal van het geloof centraal moest staan. Daar ga ik dan nu mee verder. Maar tegelijkertijd begrijpt u, dat die dingen erg verweven waren in haar predikantschap. Toen Annelize en Bert in 1959 trouwden, las collega Benoon Kolff-Vos de woorden voor die ook vandaag hebben geklonken uit Psalm 115.

*Niet ons, o Heer, niet ons,
maar Uwen naam geef eer
Om uw goedertierenheid,
om uw trouw.*

[...]

*Wij, wij zullen den Heer loven
van nu aan, tot in eeuwigheid.
Halleluja!*

De afgelopen week heb ik een heel aantal preken van Annelize doorgebladerd. Tussen die preken kwam ik er een tegen die ze in haar tijd in Boskoop heeft gehouden.

De preek heeft als tekstwoord een kort gedeelte uit de brief aan de Efeziërs: ‘Opdat wij zouden zijn tot lof zijner heerlijkheid’ (Ef. 1: 12) In deze preek vertelt ze een verhaal na van Aart van der Leeuw, getiteld ‘Het loflied’. Dat verhaal gaat over de jonge ridder Luifried. Op weg naar huis, na zijn ridderslag, komt hij een stralende ridder tegen met wie hij moet vechten. Hij strijdt, maar moet het onderspit delven. De ridder, in een schitterend gewaad, dwingt hem als losprijs de belofte af dat hij van nu af aan elke dag zal besluiten door in de avond een loflied te zingen. Bij het wegrijden herkent Luifried de aartsengel Michaël.

Bij thuiskomst na een lange reis blijken zijn beide ouders aan de pest overleden te zijn. Toch lukt het hem zijn gelofte in te lossen en zingt hij, na een innerlijke strijd waarin hij in een keer volwassen is geworden, een loflied voor de Heer. Luifried wordt gezegend met een lieve vrouw. Zij overlijdt echter in het kraambed, tegelijkertijd met haar eerstgeborene. En toch zingt de ridder zijn dagelijkse loflied. Hij laat alles los en gaat als kruisridder op weg naar het heilige land. Voordat hij Jeruzalem bereikt, wordt hij door melaatsheid getroffen. Hij brengt zijn laatste jaren in een melaatsenkolonie door, te midden van onuitspreekbaar leed van al die zieke mensen. Maar hij blijft dagelijks zijn loflied zingen. En als hij sterft, is er nog een loflied op zijn lippen.

Annelize vertelt dit in een preek, waarin ze de vraag stelt, wat je eigenlijk aan een kerkdienst hebt. Waarom zou je naar de kerk gaan? Concrete antwoorden krijg je niet in de kerk. De levensvragen waar je voor gesteld wordt, zijn voor gelovigen even ingewikkeld als voor ongelovigen. Er zijn geen eenvoudige antwoorden.

Voor haar is een kerkdienst vooral godsdienstoefening en eredienst. Een oefening in de godsdienst die je een leven lang nodig hebt en ook een ere dienst aan God. Lofprijzing staat centraal. Niet omdat God dat nodig heeft, maar omdat wij het nodig hebben om onze oorsprong, de bron van alle liefde, ja God, te prijzen. Door God te prijzen, komen wij mensen tot ons recht.

Natuurlijk is het leven niet alleen feest. Soms is het gemakkelijk om God te prijzen voor al het mooie dat we hebben ontvangen. Maar vaak is het ook moeilijk. Voelen we ons verlaten, voelen we ons eenzaam. Annelize preekte erover, met diep inzicht hoe het menselijk leven is, in al zijn elementen.

Ik wil een stukje uit het slot van haar preek voorlezen:

God weet het, wanneer ons leven zo is, dat wij veel hebben om dankbaar over te zijn, God weet het ook, wanneer ons leven zo moeilijk is, dat wij de woorden van een loflied nauwelijks over onze lippen kunnen brengen. God weet het.

En God weet wat Hij van een ieder van ons vraagt. Wij mogen met ons eigen leven zijn tot Gods heerlijkheid. Pas wanneer wij zo onszelf zijn en leven zullen wij dan ook de ander, in zijn zichzelf zijn, kunnen ontmoeten.

Zo zal de lofprijzing ons kunnen verbinden met een werkelijke gemeenschap waarin ons leven apart en samen moge zijn tot lof van Gods heerlijkheid'.

Als ik u dit zo voorlees, klinkt het allemaal reuze vroom. Misschien kan ik er ter geruststelling bij zeggen, dat Annelize in een zeer klassieke, vrijzinnige traditie stond, waarin vroomheid en nuchterheid een even grote plaats hadden. Als je haar gevraagd zou hebben: weet je zeker dat die God bestaat, zou ze dat een gekke vraag vinden. Ze wist één ding zeker: dat zou je nooit weten. En ze kende alle argumenten tegen dit geloof beter dan de gemiddelde atheïst.

En als je haar zou vragen: weet je zeker dat er na dit leven iets is, dan zou ze even stellig zeggen, dat we daar niets over weten. Dat we er niet op hoeven te rekenen. En, het allerbelangrijkste: dat geloof daar niet over gaat. Geloof gaat om het nu, het leven in het hier en nu, voor jezelf en voor je medemensen. Hier heb je wat te doen. En of er later wat is, dat wachten we maar af.

Tegelijkertijd leefde zij van de verwondering over dit bijzondere bestaan. Dat was er allemaal niet zomaar. Er was zoveel om dankbaar voor te zijn. Alleen al daarom zou je God prijzen. Vandaar dat we in deze dienst alleen maar lofliederen zingen. Om ons gaat het niet. Het is deze verborgen, maar ook nuchtere vroomheid, die zij probeerde te leven: in haar preken, in haar predikantschap, in de manier waarop zij met mensen omging.

Iemand vertelde mij een dezer dagen dat zij enorm goed kon luisteren. Dat ze kon troosten. Niet door eenvoudige antwoorden te geven, maar door te luisteren en er te zijn. Zelf maakte ik dat mee, toen kort na het overlijden van mijn

moeder, mijn ex mij en ons gezin verliet. Annelize reageerde als een tweede moeder en luisterde en steunde onvoorwaardelijk. Zoals zij ongetwijfeld zeer velen op hun weg door het leven heen gesteund heeft.

Vandaag moeten wij Annelize loslaten. Een lang en gezegend leven is voorbij gegaan. Hoe en wat er nu is, we weten het niet. We zullen de herinnering aan haar een leven lang met ons meenemen. Wat ze ten diepste was, mogen we in geloof geborgen weten in God.

Met haar mogen we God prijzen in een loflied en in een leven, dat wij, met Gods hulp, mogen leven tot lof van zijn heerlijkheid.
Amen.

Muziek

Variationen zur Gesundung von Arinuschka (1977) van Arvo Pärt, in arrangement voor fluit en klarinet

Voorbeden, stil gebed, afgesloten met Onze Vader [Joep]

Onze Vader die in de hemel zijt,
Uw naam worde geheiligd.
Uw Koninkrijk kome,
Uw wil geschiede,
Op aarde zoals in de hemel.
Geef ons heden ons dagelijks brood.
En vergeef ons onze schulden,
zoals ook wij onze schuldenaars vergeven.
En leid ons niet in verzoeking,
maar verlos ons van de boze.
Want van U is het Koninkrijk
en de kracht en de heerlijkheid
in eeuwigheid.
Amen.

Woorden bij de dood

Te allen tijd en overal komt waar het leven kwam, de dood. Hij breekt het kostbare, broze leven af. Hij komt verwacht of onverwacht; als vijand of als vriend; ondanks ons mensen of door mensenschuld. Maar hoe hij komt, hij is of wordt mee opgenomen in het plan van God.

Hierdoor is hij geen einde, doch overgang; brengt geen scheiding slechts, doch ook hereniging; en voert niet tot vernietiging, doch tot vernieuwing in het licht.

Nu wij staan voor de Dood erkennen wij, dat wij voor het onbekende huiveren, maar voor God buigen en op Hem vertrouwen in geloof. Wij huiveren voor de onontkoombare macht van de dood; maar wij vertrouwen op de macht van God, in wiens hand dood en leven zijn.

Wij buigen voor Gods oordeel, waarvoor alle mensenoordeel zwijgt, maar wij vertrouwen op zijn liefde die verzoent en onze schuld vergeven wil.

Wij buigen voor de onbegrepen hoogheid van zijn wegen, maar wij vertrouwen op de overwinning die de strijd te niet doet; en wij geloven in de vrede Gods die alle verstand te boven gaat.

[...]

Want niets kan ons scheiden van de liefde Gods, die is in Christus Jezus onze Heer; en die ons leidt tot wat geen oog gezien heeft en geen oor gehoord, wat in geen mensenhart is opgeklommen; wat God bereid heeft voor degenen die Hem liefhebben.

Amen

Slotlied A toi la gloire

À toi la gloire, O Ressuscité!
À toi la victoire pour l'éternité!
Brillant de lumière, l'ange est descendu,
Il roule la pierre du tombeau vaincu.
À toi la gloire, O Ressuscité!
À toi la victoire pour l'éternité!

Vois-le paraître: C'est lui, c'est Jésus,
Ton Sauveur, ton Maître, Oh! ne doute plus!
Sois dans l'allégresse, peuple du Seigneur,
Et redis sans cesse: Le Christ est vainqueur!
À toi la gloire, O Ressuscité!
À toi la victoire pour l'éternité!

Craindrais-je encore? Il vit à jamais,
Celui que j'adore, le Prince de paix;
Il est ma victoire, mon puissant soutien,
Ma vie et ma gloire: non, je ne crains rien!
À toi la gloire, O Ressuscité!
À toi la victoire pour l'éternité!

Uitzending en zegen

We moeten Annelize loslaten, we moeten zonder haar verder het leven in.
Maar met ons en met haar is onze God.

Niemand van ons leeft voor zichzelf alleen,
niemand sterft voor zichzelf alleen.
Hetzij wij leven, hetzij wij sterven, wij zijn des Heren.
Gods zegen geldt niet alleen de levenden, maar ook de dode.

De Heer zegene en Hij behoede u.
De Heer doe zijn aangezicht over u lichten en zij genadig.
De Heer verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.
Amen.

Muziek

Rondo (1972) van Rogier van Otterloo in arrangement voor fluit en strijkkwartet

NA AFLOOP IS ER DE GELEGENHEID OM ELKAAR TE ONTMOETEN
EN HERINNERINGEN TE DELEN.
ROND 17.00 BEGELEIDT DE FAMILIE ANNELIZE NAAR
CREMATORIUM ZORGVLIED